

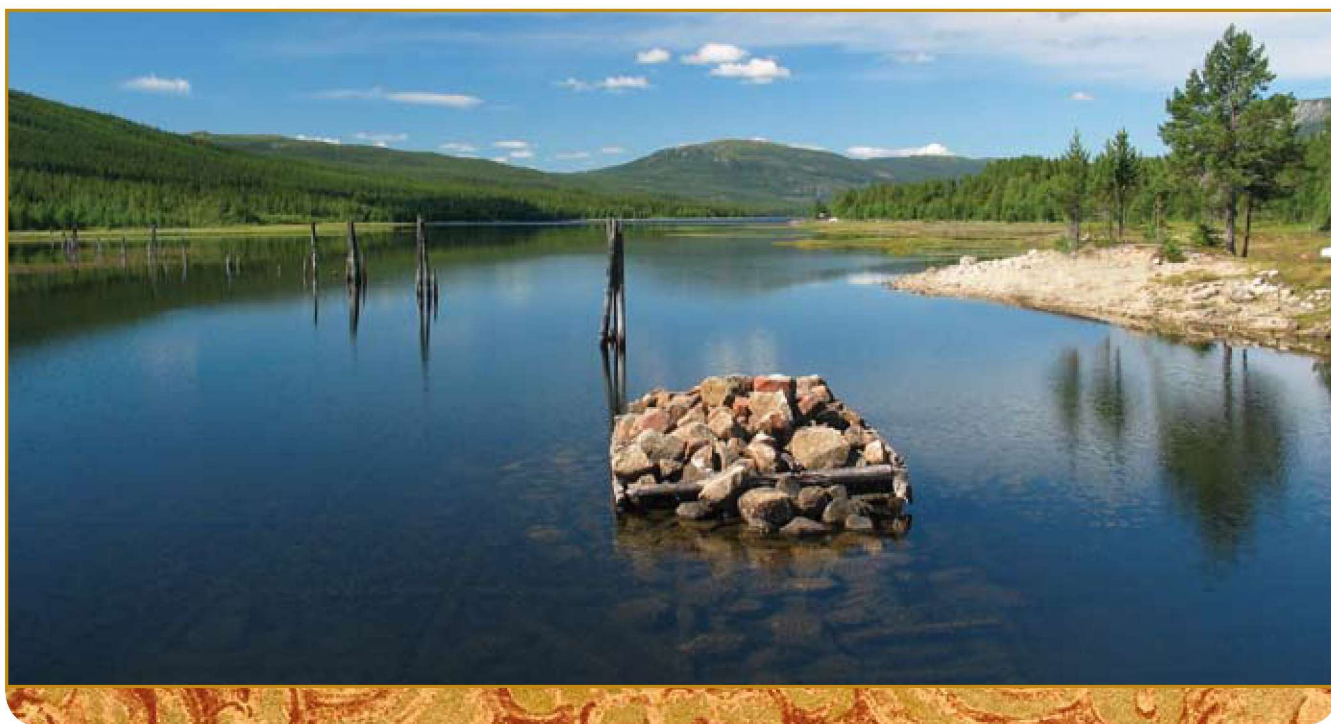

Foto: Ole-Martin Høyfoss

Utsikt fra Aurdalsdammen, innover Aurdalsfjorden med Steinhuset og dobbene. Rauvell midt i bildet.

Tømmer og toddi – i Vassfareet i 1891

“Strekningen mellom de forskjellige vannene var verre, da det her lå snø alendyb, og bløt som den var, hadde vi ikke stor hjelp av våre ski, men måtte stampe oss frem til fots i gåsemarsj.”

Beretning gjengitt og redigert av Ingar Svensrud

Beretningen gjelder en tur til Trytetjernsvelta innerst i Vassfareet i 1891, og er nedskrevet av en tømmermerker fra Ådalen som var med på turen.

Hans navn er ukjent. Ekspedisjonen besto av skogeier Jesper Næss og fire andre karer fra Nes i Ådal. Noen tømmerhoggere fra Hallingdal hadde ventet i dagevis i Vassfareet på merkingen og måling av tømmeret, som var blitt ført fram og lagt i tommervelter. Turen bod på store strabaser og hardt arbeid. Ikke minst var det slitsomt å ta seg fram i vårlosningen. Mat var det ingen overflod av, men det var det derimot av sterke dråper å styrke seg på. Beretningen gikk som foljetong i Ringerikes Blad i 1904, og er her gjengitt i noe forkortet form.

En dag i mai måned 1891 dro jeg av sted på min siste tur som tømmermerker for det året.

Tømmeret tilhørte en av Ådalens mektigste skogeiere, Næss, som hadde kjøpt en skog til uthogst. Stedet, hvor merkingen skulle foregå, var ved Trytetjernsvelta og er det øverste sted i Vassfareet, hvorfra tømmer kan fløtes.

Det var første gang tømmer skulle merkes så høyt oppe i vassdraget og var derfor et eksperiment, da det var uvisst hvor mye som ville komme uskadet fram.

Forberedelsene

Som leverandør skulle Næss besørge hele arrangementet med utrustning og forpleining på turen. Skogdriften hadde

den vinteren vært besørget utelukkende av folk fra Hallingdal, og veiforbindelse med Hedalen fantes ikke. Fra Hallingdal skulle vi få det fornødne mannskap til merkingen, men da noen bestemt tid for vår ankomst ikke var fastsatt, kunne vi risikere ikke å treffe våre folk der oppe. Derfor måtte vi også ta med mannskap fra Ådalen. Blant disse var det to mann med spesielle egenskaper for lange turer. Den ene, Arne, hadde gjennom et langt skogsliv oppnådd en stor ferdighet i den edle kokekunst og skulle nå fungere som kokk på turen. Den andre het Iver og var egentlig møller, båtbygger, smed og snekker, men som tusenkunstner for øvrig, skulle han være til hjelp med litt av hvert.

Slutt på kjøreveien

Da det var slutt på kjøreveien, lastet vi alle våre saker på en skikjelke, som vi med den ene hesten skulle forsøke å kjøre fram til vårt bestemmelsessted. Nede i dalen var det full sommer og folk strevde av alle krefter med vår-onnen, men i de bratte lier, som strekker seg fra Hedalselva inn til Vassfaret, fikk vi snø å stampe i, og den ble dypere og dypere jo lengre vi kom opp mot den høytliggende fjelldalen. En lang stund not vi godt av en gammel tommervei, men ved utløpet av Aurdalsfjorden opphørte ethvert spor av folk og fe. Snøfallet hadde vært usedvanlig stort denne vinteren og tross årstiden lå det ennå store snømasser gjennom hele Vassfaret.

Kun i dalbunnen hadde den minsket så mye at isen på de mange vannene var bar og enkelte lyngrabber langs breddene og elvekanten tittet opp av snodekket. Vår plan var å passere vannene innover, men isen så allerede ut til å være dårlig og dessuten så landlos at det viste seg umulig å få hesten ut på den. Snøen var imidlertid bløt, og to mann skulle derfor forsøke å komme frem med hesten langs strandbreddene mens vi andre tok isen fatt. Fordi isen var så svak brukte vi til å begynne med skiene. Men det var for glatt og marsjen ble for slitsom. Vi foretrakk derfor å labbe til fots. Dette var betydelig støiere, men også med større utsikt til å forsvinne gjennom den skjøre vårisen. Under marsjen gikk en og annen gjennom isen og spesielt da vi skulle i land ved fjordens nordre ende var det store badescener. De fleste av oss ble mer eller mindre dynket. I Vassfaret behøver ikke de innfødte å trå hverandre på tærne, da den lange dalen er så godt som ubeboet.

Overnatting underveis

Det første sted vi kom til, plassen Bjørke, var egentlig bygd som vinterhus for en skogsbestyrer med familie. De som bodde der, foretrakk ensomheten – de hadde oppført sin bolig der for bestandig og lot til å trives bra i ødemarka. Her skulle vi overnatte og i kveldingen kom også våre kjørekarer etter, trette og utmattet. Neste dag ventet en enda striere tårn oss. Det beste var å komme tidlig til køys. Lenge varte det heller ikke før vi lå side om side på gulvet og sov de rettferdighets søvn.

Den følgende dag var vi tidlig oppe. Vi fotgjengere tok kun det nødvendige med, da vi hadde en lang marsj foran oss i tungt føre, og de to med hesten skulle forsøke å komme etter med resten så godt det lot seg gjøre. Vi skulle passere fem vann og på dem gikk det ganske bra så lenge vi holdt oss på overflaten, noe vi ikke alltid gjorde. Men egentlig fare var det ikke, da vi var så mange i følge. Strekningen mellom de forskjellige vannene var verre, da det her lå snø alendyb, og bløt som den var, hadde vi ikke stor hjelp av våre ski, men måtte stampe oss frem til fots i gåsemarsj. I skogliene, som til begge sider skrånte opp mot høyfjellet, var snomassene umåtelig store, og på skrenten hang veldige fonner truende utover den stille dal. Fikk vi ikke nattekulde og skare, ble det for oss ufremkommelig i skogen og utsiktene for en heldig tiurjakt begynte å dale sterkt.

Endelig framme

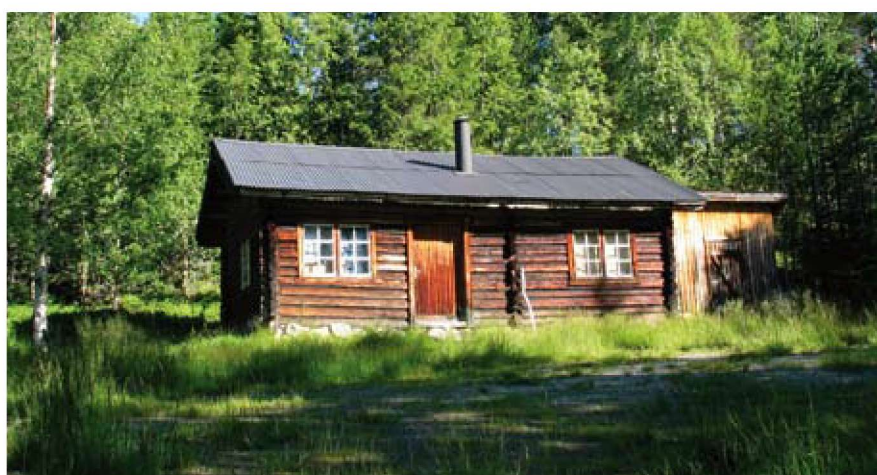
Med vannfylte støvler, men i godt humør, slet vi oss fram fra vann til vann og gledet oss på forhånd til å ta

en grundig generalhvil når vi kom frem til sydenden av det siste av vannene, Suluvann. Før vi kom så langt, hendte imidlertid noe som for en stund kastet en skygge over tilværelsen. Næss hadde tatt av seg trøya og bar den på ryggen hengende på skistaven. I lommen på den hadde han en uåpnet flaske med fin cognac, som vi skulle stive oss opp med sammen med smørbrød på første hvilested. Jeg bar riflen på ryggen og begge var vi i ivrig samtale, da Næss, som er rask i bevegelsen, plutselig gjorde en helomvending så trøya flagret og flasken med en knusende lyd tordnet mot min geværmunning. Et sukende skvulp hørtes, og den dyrebare cognac silte nedover vår verts brede rygg. Med en ubegripelig åndsnærværelse fikk vi reddet flaskebunnen med en skvett så stor at vi på stedet utdelte en kvart dram til manns, men i middagshvilen måtte vi på grunn av uhellet spise våre smørbrød tørre!

Ut på ettermiddagen kom vi fram til målet: Trytetjernvelta. En stor åpen plass, som skrånet sterkt ned mot elva,

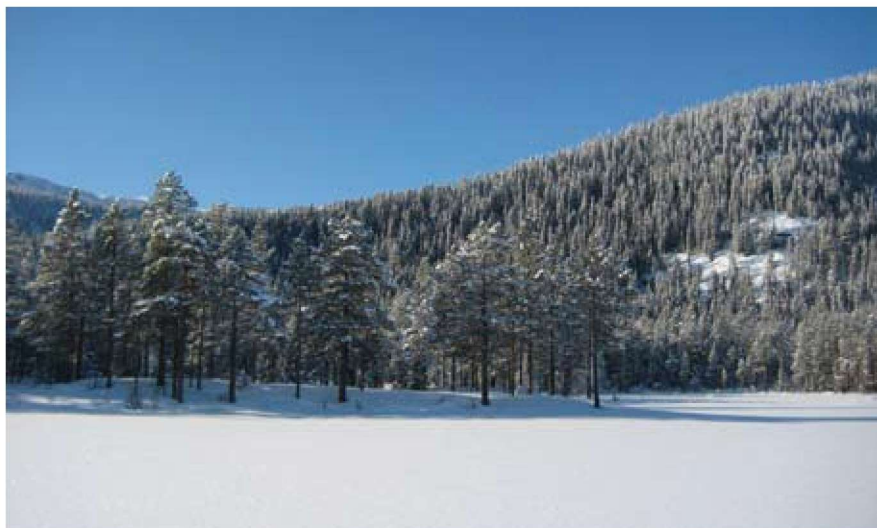
Første overnatting var på Bjørke, som ligger ved Aurdalsfjorden.

Trytetjernsvelta.

Foto: Ole-Martin Høyfoss

Foto: Ole-Martin Høyfoss

Nordenden av Suluvatnet. På hjemvei skulle det også merkes tommer her – i stummende mørke og stormfullt regnvær.

var aldeles full av tommer, og i skogslia, like ovenfor velta, var det oppført en forholdsvis komfortabel hytte for siste års skogdrift. Denne skulle nå være vår bolig for en hel uke.

Arbeidet settes i gang

I hytta traff vi våre seks hallingdøler som hadde ventet på oss i åtte dager, og som i denne lediggangen hadde spist opp provianten sin. Hadde vi ikke kommet nå, var de bestemte på å dra hjem igjen over fjellet til Hallingdal den neste dag. På grunn av liten plass, lå tommeret i flere høyder, og vi hadde god bruk for det doble mannskap dersom vi skulle bli ferdige til beregnet tid. Men verre var det med provianten! Til vårt selskap var det sørget for rikelig forråd, men nå fikk vi flere munnar å mette, og det kunne bli smalhans innen vi ble ferdige.

Vår bagasje kunne vi i heldigste fall ikke vente for i kveldinga. Vi hadde derfor ikke tøy til ombytte, men merkekarene hadde oksene klare, og vi bestemte oss derfor for å begynne arbeidet straks, da også dette var en måte å holde seg varm på. Hallingene hadde imidlertid satt over kaffekjelen, og ville at vi skulle vente litt til den brune nektar var ferdig. Ventetiden benyttet vi til å tømme vannet ut av støvlene våre og vri strømpene tørre. Å ta dem på igjen var mindre behagelig. Jeg fikk heldigvis øye på et par digre lovotter. Resolutt stakk jeg et ben i hver vott og trakk støvlene på. Litt uformelig var de jo, men ihvertfall bedre enn våte strømper.

Hesten ble måkt fram av snøen

Jeg ble svært fornøyd med tommerets kvalitet og dimensjoner, og med ti mann klare med merkeøkser og håndspager gikk arbeidet så raskt at vi allerede hadde merket hundre tylfter da våre to menn med hest og skikjelke kom tilsyne i skogkanten ved solnedgang. Både hest og folk hadde hatt en slitsom tur. Gjennom uveisomme trakter hadde de krysset seg frem der det var mest framkommelig. Men et par ganger hadde de kjørt seg så fast at hesten måtte måkes fram av snøen! Skikjelken var ødelagt, men tøy og proviant var i behold og det var hovedsaken. Nå hadde vi alle fortjent en bedre aften, og den fikk vi også.

Kveldsstemning i hytta

Etter maten tente vi pipa, lagde oss en toddi i kaffekoppen og med tørre strømper på bena, not vi tilværelsen i skinnet fra et stort bål på peisen. I motsetning til skikken i gamle dager brukes nå sjelden spirituosa under arbeidet ved tommermerkingen. I de lange, slitsomme arbeidsdagene vil det virke slappende, men annerledes er det når man kryper inn i koya etter endt arbeid om kvelden. Da virker en toddi etter maten opplivende. Den sotete hytta får et mer festlig preg, og at man er våt og sliten glemmes under livlig samtale om løst og fast. Oftest er det historier fra skogslivets saga, og det er forbausende, hvilket humor som finnes hos den norske skogsarbeider, når man treffer ham i hans rette element! Det begynte å lakke mot kveld og vi måtte tenke litt på vårt leie for natten.

I en krok hadde skogsformannen innrettet en seng, nesten etter sivilisert mønster. Og som de viktigste personer ved den slags tommerforretninger skulle en assistent og jeg ligge i sengen. Næss hadde medbrakt sin egen innretning å ligge i og den besto av to alminnelige tomsekker, som var opprettet i bunnen og skjøtt sammen i lengen. Når to staurer ble stukket inn i dette veldige pølseskinn, ble det en billig og lett transportabel feltseng. Denne var han meget stolt av. Den skulle henge i fire bjørkevidjer under taket. Men den hadde visst, som alle store oppfinnelser, sine småmangler i begynnelsen. I alle fall hadde Iver masse strev før han fikk den til å passe til vår verts svære kropp. Ro ble det ikke med det første. Historier fra jakt-, fiske- og fløtningsliv avløste hverandre og en mer ekte, friskkljengende latter får man sjelden høre.

Morgenjakt

Etter vinterens snøfall sto barskogen frisk og grønn i alle lier. I disse liene skulle vi søke tiuren på morgenkvisten. Vi streifet lenge opp og ned uten å finne fugl.

En anker med bayersk øl

Da vi vendte tilbake til hytta, lå alle mann i sin beste søvn, og vi overtok derfor kokkens rolle, fyrte opp i peisen og satte over kaffekjelen. Ved frokosten gjorde de øvrige seg lystige over vår uheldige morgenjakt, men vi trøstet dem med at hvis nattekulden varte ved, slik at skaren ble sterk, skulle de få mer tiur å bære hjem til bygda enn de egentlig klarte å bære!

En mann ble sendt hjem til bygds med hesten, mens det var framkommelig, og vi andre tok fatt på merkingen for alvor. To mann, som stadig ble avløst, brukte merkeøksene og de øvrige hadde nok med å ordne til og rulle vekk. Stokk etter stokk av det svære furutommeret for dundrende utover skrenten, og ekkoet i den stille dal fikk ingen hvile. En stund måtte jeg traske omkring i snøen med sko bare på høyre ben, da Iver hadde fått den ødelagte støvel til reparasjon. Skomakerverktøy fantes naturligvis ikke, men tusenkunstner som han var, lagde han syl av en spiker, skar et stykke overlær av en gammel hallingsko og sydde den på min støvel med stoppenål og ullgarn

istedenfor bekatråd. Rikelig innsmurt med fett ble stovelen like tett igjen og gjorde god nytte resten av turen. Arne holdt stadig til i hytta, kokte suppe og grøt som en rutinert husmor og fikk enstemmig ros for sine prestasjoner. Når han synes tiden ble for lang innenfor hyttas fire vegger, tappet han opp en diger bolle med øl og kom ned på velta med den. Flasker ville nemlig ikke tåle vår transportmetode og Næss hadde derfor vært omtenksom nok til å bestille en anker med bayersk øl og den hadde overlevd alle støt underveis.

Toddi og utrolige historier

Vi holdt på hele dagen med minst mulig hvile og først da tussmørket begynte å fylle dalen og min assistent ikke så å skrive lenger, kröp vi inn i hytta, der Arne hadde et flammende bål på peisen og maten på bordet. Næss var en utmerket vert og som regel er det ingen sorg, der hvor han er. Vi hadde derfor snart dampen oppe og stemningen steg, da hver mann lagde seg en toddi i kaffekoppen etter maten.

Vi jegere hadde hatt en lang dag, men nå var det mildvær og bløt snø, så vi hadde utsikt til å ligge i ro neste morgen. Etter nitten timers opphold i fri luft var det med en følelse av usigelig velvære jeg strakte meg på sengen med toddikoppen på en krakk ved siden av. I stille nytelse lot jeg røyken fra min pipe virvle opp mot det svarte taket og lyttet til de ofte vidunderlige fortellinger fra skog og fjell. Hallingdølene fortalte fra sin hjemlige dal og ådølingene ville ikke være dårligere. De mest utrolige jakt- og fiskehistorier, der de

underjordiske ofte spilte en rolle, holdt oss derfor lenge våkne. Til slutt sovnet jeg midt under en hallings spennende sammenstøt med huldra en skjærtorsdagsnatt og våknet ikke før alle mann var oppe og frokosten ferdig.

Hjemturen begynner

De følgende dager hadde vi mildvær og unngikk derved fristelsen til å bruke tiden til tiurjakt. På grunn av matspørsmålet måtte vi forsere arbeidet mest mulig, og ikke engang en bjørn, som en natt hadde tatt over elven ikke langt fra tommervelta, kunne lokke oss bort fra plikten vår. Merkingen gikk også rask, og alle var veldig interessert i at vi skulle bli ferdige før provianten tok slutt, og fredag middag var vi ferdige på Trytjetjernsvelta. Da vi ikke hadde hest lenger, måtte vi sette igjen all overflodig bagasje i hytta, til det ut på sommeren ble anledning til å få den brakt til bygds. Så låste vi dør, tok oppakningen på ryggen og overlot igjen stedet til den store stillhet. Lengre nede i dalen, på Hallingdalssiden, lå et – den gang – bebodd sted, Ochanheimen (Olsonheimen). Her hadde vi planer om å overnatte. Underveis skulle vi merke femti tylfter tommer i elva ved Suluvann. Likevel håpet vi å nå fram før natta. Vi fant fram til velta og begynte arbeidet, men kvelden kom på oss før vi ble ferdige. Det ble så mørkt at min assistent ikke kunne se å skrive lengre, og i det stormfulle regnværet kunne vi ikke engang få ei fyrstikk til å tenne. Vi måtte bli ferdige og måtte finne på en lur løsning. Merkekarene slo sine økser på alle stokkene de kunne se i mørket og jeg kjente med

hendene etter stokkenes omtrentlige dimensjoner. Alle mann kom fram etter tur og fikk oppgitt størrelsen på tre stokker hver, som de skulle huske til vi kom i hus og fikk skrevet det ned. Det var etter omstendighetene en praktisk, om enn ikke absolutt pålitelig måte.

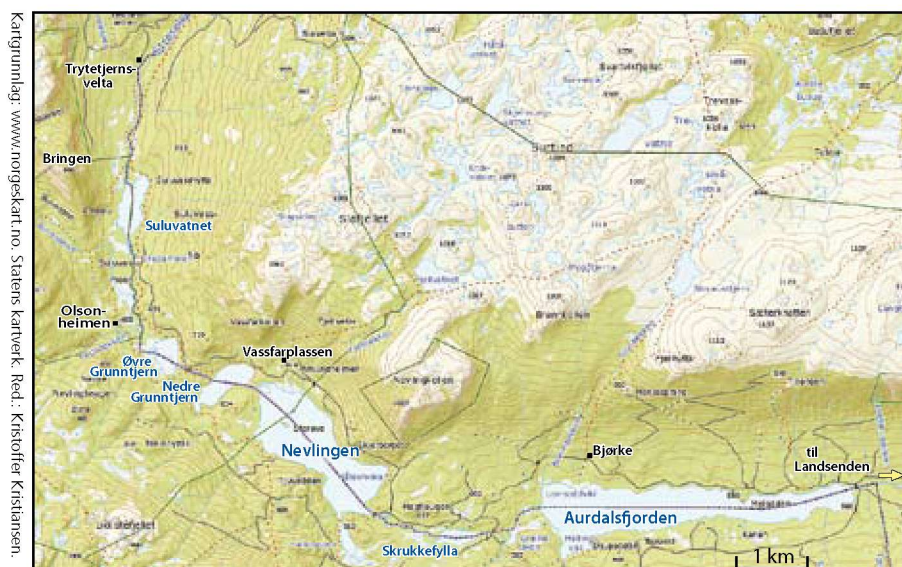
Toddi midt på natta

I Olsonheimen hadde folket lagt seg da vi ankom. Det var et fattigdommens hjem. Hverken korn eller poteter kunne vokse så høyt. Foruten utbyttet av ei ku og et par geiter var næringsveien jakt og fiske. De var imidlertid svært så fornøyde over å få se fremmedfolk, til tross for den ubeleilige tiden, og gjorde sitt beste for å motta oss. Glade over å være ferdige med vårt arbeide, syntes vi en kopp toddi kunne være på sin plass den siste aften, til tross for at det var blitt så sent. Da vi hadde helt i oss toddien, var det så langt på natt at Iver mente det var på tide å se etter tiuren. Han kunne ikke glemme de lykkelige jaktmarker her oppe, som vi hadde profitert så lite på. Ut å gå til fots i bløt snø kom ikke på tale, og dessuten måtte vi være tidlig på vandring igjen, skulle vi tenke på å nå fram til Ådalen neste dag, så vi gikk derfor til køys. De fleste fant seg plass på flatseng. Min assistent og jeg la oss i en ledig seng og vår vert søkte etter et par staurer til sin feltseng. Til underlag for disse tok han et par tomme silde-tonner som sto i en krok.

Jeg sovnet straks og hadde tunge drømmer. Jeg syntes at Bringen ramlet ned i Suluvann og våknet i forskrekkelse ved et forferdelig rabalder! Stønn og undertrykte eder kom fra den kroken der Næss lå. Og fra skinnet av en fyrstikk så jeg at det ikke var Bringen, men den ene av vår verts tomtonner som hadde falt i staver. Selv sto han på hodet i sin patenterte seng og var sint for at vi lo. Han fant seg et solidere underlag for hodet sitt og vi gled igjen inn i drømmenes rike.

Også Næss gjennom isen

Da vi neste morgen tørnet ut, var det storm med regn og sludd. Skiene ville ikke gli, og i stien var snøen nesten like dyp som utenfor. Vi hadde dog sporene fra oppturen å trække i, og det hjalp oss en hel del. På vannene var isen hard og glatt av regnet, men dårligere enn tidligere og rett som det var plumpet vi igjennom en etter en, så

Kartgrunnlag: www.norgeskart.no. Statens kartverk. Red.: Kristoffer Kristiansen.

Foto: Anders Piltungrud

Folket på Olsonheimen ble forskrekket da vi banket på døra midt på natta.

Foto: Utlånt av Nils Christian Bang

Nes gård. Den gamle hovedbygningen brant i 1959.

av hele selskapet var det nå bare Næss som ikke hadde blitt våt på beina. Vi passerte nå det siste vannet; Aurdalsfjorden, og vår eneste sorg var at vår vert ennå ikke hadde fått seg et bad. Han hadde lenge ertet oss med at han var den eneste som forsto å holde seg over vannet, til tross for at han var den tyngste av oss alle. Men nemesis skulle snart være over ham. Ved fjordens utløp var isen landløs og for å komme i land måtte vi hoppe fra isen og ut på et skjær og derfra i land. Næss ville nå for enhver pris holde seg tørr og ventet til sist for å se hvordan det gikk med oss andre. Vi oppga derfor nesten håpet om å få se ham våt, men da han hoppet, gled han heldigvis på det glatte berget og forsvant mellom skjæret og isen. Farlig var det jo ikke, men hans vrede over den stormende jubel fra tilskuerne på stranden var allikevel lett forståelig. Han hadde tøy til å skifte, og da det var et stykke å gå før vi kunne komme i ly for uværet, foretrakk han å skifte på stedet. Ved var det nok av på stranda, og av tørrfuru fikk vi snart i stand et flammende bål.

Heldigvis hadde vi igjen litt brennevin og kaffe av provianten. Vi satte derfor kjelen over og mens Næss i drivende snøsludd skiftet skjorte, lagde vi oss en glohet kaffedokter, som straks satte ham i godt humør igjen!

Stor velkomst

Ved solnedgang kom vi ned til Landsenden, der hester fra Nes var møtt opp i påvente av vår ankomst. Husfruen hadde dekket ferdig middagsbord til oss hele ettermiddagen. Dette var en oppmerksomhet vi ikke kunne være takknemlig nok for. Og at vi satte pris på maten, skal de som så oss spise, kunne bevitne. Vi sa farvel til de gjestfrie folkene, satte oss opp i en makelig vogn og våre strabaser var nå slutt for denne gang. Det var sent da vi kom fram. Fru Næss tok oss imot som lenge savnede og ved et rikt aftensbord ble vi hyllet som ekte skogsmenn.

Polonese til strykere

Langt ut på søndag formiddag våknet jeg ved at en pike kom inn med kaffe og beskjed fra verten om at vi skulle

få ligge til midt på dagen. Nå ja, etter lange arbeidsdager var det behagelig nok å strekke seg i en seng og jeg ble liggende, men ba piken sende bud til skysstasjonen om at jeg ønsket hest klokken to. Ved middagsbordet var det ganske livlig, da det foruten husets frue og døtre også var et par guvernanter til stede. Vår tur var naturligvis gjenstand for samtalen, og vi forferdet damene ved å fortelle våre viderverdigheter med så gyselige overdrivelser at de ble rent bleke ved tanken på at vi kunne være både druknet og ihjelslått mange ganger. Vår vertinne gjorde mange unnskyldninger for at vårt store jaktbytte, på ei rype, ikke ble servert til middag. Royskatten hadde vært i kjelleren og tatt rypa. Men bordet var, som det pleier på Nes, så rikelig oppdekket at det var oss umulig å savne den og vi unnet derfor av hjertet royskatten søndagsfrokosten. Det var mye å fortelle, og vi ble sittende ved bordet til det var tid for meg å komme av sted. Men det skulle heller ikke gå så glatt. På mitt spørsmål til piken om hesten var kommet, opplyste verten at det ikke ble noen reise denne dagen.

I forbindelse med vår tilbakekomst var stedets ungdom invitert til en svingom der om ettermiddagen og min hest var bestilt til klokken ti på mandag formiddag. Som saken sto, var det ingen ting å utsette på denne avgjørelsen og jeg måtte finne meg i det uunngåelige. Verst var det med antrekket, da jeg på reisen hadde fått revet det ene buksebeinet nesten av ved kneet. Av damene fikk jeg imidlertid lånt nål med tråd i. Jeg tråkket sammen mitt buksebein så godt jeg kunne.

Gjestene kom og mitt hverdagskostyme med den primitive lappingen skilte seg ut mot de øvriges elegante drakter, men så hadde jo heller ikke alle vært i Vassfare, og jeg var derfor like freidig. Fra salen lød toner fra kontrabassen og tre fiolineres lokkende toner. Med ett var Vassfare, sorpeføre og sårbenthet glemt. Tross mitt beskjedne ytre fikk jeg den ære å føre opp i polonese, og utflukten til Trytetjernsvelta endte med stormende jubel til den lyse morgen.

KILDER/LITTERATURHENVISNINGER

- Ringerikes Blad. 1904.

FORFATTEROMTALE

Ingar Svensrud (f. 1949) er fra Honefoss, men har i mange år vært bosatt i Vestre Ådal. Han har vært prosjektleder for utgivelse av jubileumsbøker om lokale bedrifter i Ringeriksregionen samt Honefossboka 2002.